

IV.

***Rerum Moscoviticarum Commentarii
Sigismundi Liberi Baronis in Herberstain***

[*Moskovski zapiski Žige Herbersteina*]

Avtor: Žiga Herberstein

Kraj: Basel [tiskarna Ioannesa Oporinusa]

Datum: 1556

Hramba: NUK, R 6927

RERVM MOSCOVITI-
carum Commentarij Sigismundi
Liberi Baronis in Herberstain,
Neyperg, & Guettenhag:

R V S S I A E, & quæ nunc eius metropolis est, Mo-
scouia, breuissima descriptio.

Chorographia deniq; totius imperij Moscici, & uicino-
rum quorundam mentio.

De religione quoq; uaria inserta sunt, & quæ nostra cum re-
ligione non conueniunt.

Quis deniq; modus excipiendi & tractandi Orato-
res, disseritur.

Itineraria quoq; duo in Moscouiam, sunt adiuncta.

*Ad hæc, non solum nouæ aliquot Tabulæ, sed multa etiam alia nunc demum ab
ipso autore adiecta sunt: quæ, si cui cum prima editione conferre li-
beat, facile deprehendet.*

Cum Cæs. & Regiæ Maiest. gratia & priuilegio
ad decennium.

BASILEAE, PER IOAN-
nem Oporinum.

AD LECTOREM.

OSCOVIAM mihi descripturo, quæ Russiæ caput est, suamq; ditionē per Scythiam longē lateq; extendit, pernecessarium erit, cādīde Lector, multas in hoc opere Septentrionis partiē attingere, quæ non solum priscis, sed etiam nostræ ætatis authoribus non satis cognitæ fuerunt: quo fiet, ut nonnunquam ab eorum scriptis dissentire cogar. Ne cui tamen uel suspecta, uel arrogans uideatur mea, in hac re sententia, equidem fateor me non semel, sed iterum, dum diuī MAXIMILIANI Imperatoris, ac eius nepotis Rom. Regis Domini FERDINANDI legationibus fungerer, Moscovitiam, tanquam in re præsentī (ut dici solet) uidisse ac perlustrasse: maiorem tamen partem ex eius loci hominibus, tum peritis, tum fide dignis cognouisse: nec unius alterius uel relatu fuisse contentum, sed multorum cōstantibus sententijs fretum, ac etiam Slauonicæ linguæ (quæ cum Rhutenica & Moscovitica eadem est) cognitione beneficioq; adiutum, hæc non solum ut auritum, sed etiam oculatum testem, non fucato orationis genere, sed aperto & facili perscripsisse, ac posteritatis memoriæ prodidisse.

Cæterum, quemadmodum qualibet natio suum quendā pronunciandi morem habet: ita & Rhuteni facere, literasq; suas uariē connexas, coniunctas uel, nobis inusitata quadam ratione proferre solent: adeo ut, qui eorum pronunciationem non singulari diligentia obseruauerit, is neq; sciscitari quicquam commodē, neque cognoscere certi aliquid ab illis poterit. Equidem in Russiæ descriptione, cum Rhutenicis uocabulis in rerum, locorum, ac fluuiorū appellatione non temerē usus sim, uolui iam inde ab initio literarum quarundam connexionem ac uim paucis ostendere: qua animaduersa, Lector pleraque facilius cognoscere, & aliquando plura fortasse inquirere poterit.

Basilii, etsi Rhuteni per Vu consonantem scribant & proferant, cum tamen apud nos inoleuerit per B scribi & proferri, nō uidebatur mihi per Vu scribendum.

C aspirationi præposita, non per Ci, uel schi, ut pleraq; nationes solent, sed per Khi, Germanorum quodammodo more, est exprimenda: ut in dictione Chioouia, Chan, Chlinouua, Chlopigrod, &c.

Præposita uerò Z duplex, sonoriùs aliquanto proferenda: ut Czeremiss, Czerinigo, Czilma, Czunkas, &c.

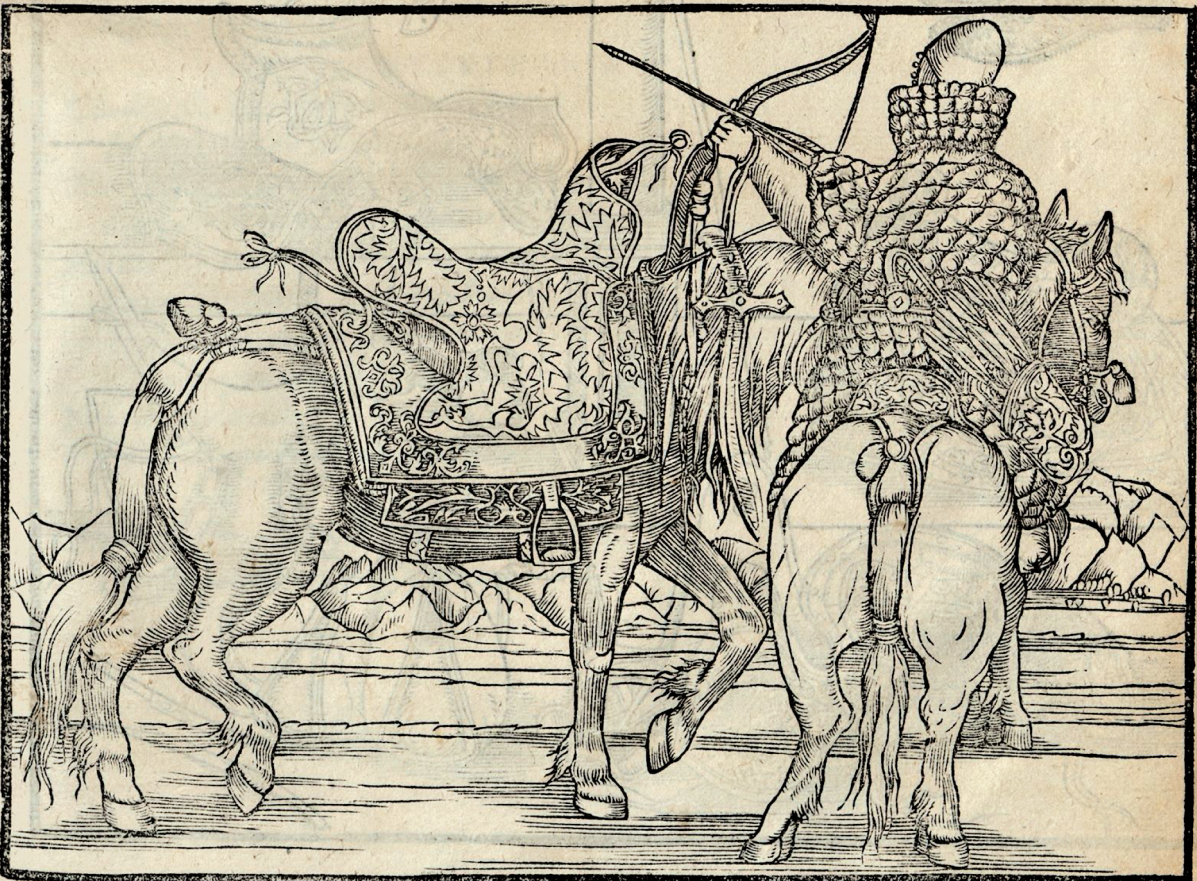
G Rhuteni, præter aliorum Slauorum morem, per h aspirationem, Bohemico propemodum more proferunt. ut cum Iugra, Vuolga scribunt: Iuhra, Vuolha pronunciant.

I litera ut plurimum uim consonantis obtinet: ut in Iausa, Iaroslavu, Iamma, Ieropolchus, &c.

Th ferè per ph proferunt: ita Theodorum ipsi Pheodorum, seu Feodorum appellant.

V quando uim consonantis habet, eiusdem loco Vu literā, quam Germani per duplex b, sc. w exprimunt, posui: ut in Vuolodimeria, Vuorothin, Vuedrasch, Vuiesma, Vuladislaus. Eadem uerò in medio uel fine dictionis posita, uim seu sonum obtinet literę Græcæ phi, quæ est nobis ph, ut Ozakovu, Rostovu, Asovu, Ovuka. Diligenter igitur obseruabit Lector huius literæ uim, ne una & eadem dictione deprauatē prolata, diuersas res interrogasse, intellexisse uel uideatur.

Præterea in Rhutenorum Annalibus, origine, rebusq; gestis uertendis, non eo, quo nos, sed quo ipsi utuntur, annorum numero usi sumus: ne, dum ab ipsorum scriptis discreparemus, correctores uerius quā fidi interpretes uideremur.

Transkripcija odlomka

Moscoviam mihi descripturo, quae Russiae caput est, suamque ditionem per Scythiam longe lateque extendit, per necessarium erit, candide lector, multas in hoc opere Septentrionis parteis attingere, quae non solum priscis, sed etiam nostrae aetatis authoribus non satis cognitae fuerunt: quo fiet, ut nonnunquam ab eorum scriptis dissentire cogar. Ne cui tamen vel suspecta, vel arrogans videatur mea, in hac re sententia, equide fateor me non semel, sed iterum, dum divi MAXIMILIANI Imperatoris, ac eius nepotis Romanourum Regis Domini FERDINANDI legationibus fungerer, Moscoviam tanquam in re praesenti (ut dici solet) vidisse ac perlustrasse: maiorem tamen partem ex eius loci hominibus, tum peritis, tum fide dignis cognovisse: nec unius alterius ve[1] relatu fuisse contentum, sed multorum constantibus sententiis fretum, ac etiam Slavonicae linguae (que cum Rhutenica & Moscovitica eadem est) cognitione beneficioque adiutum, haec non solum ut auritum, sed etiam oculatum testem, non fucato orationis genere, sed aperto & facili perscripsisse ac posteritatis memoriae prodidisse.

Komentar

Moskovski zapiski oziroma *Rerum Moscoviticarum Comentarii*, delo diplomata in zgodovinarja Žige Herbersteina (1486–1566), predstavljajo enega izmed najimenitnejših virov za Rusijo oziroma Moskovsko kneževino v 15. in 16. stoletju. Herberstein je bil zaradi zaslug v habsburško-beneški vojni 1508–1514 povišan v viteški stan in dobil položaj dvornega svetnika v službi cesarja Maksimiljana (1486–1519). V glavnem je deloval kot cesarski diplomat. Leta 1516 je potoval k danskemu kralju Kristjanu, poljskemu kralju Sigismundu, volilnim knezom in še v Švico. Za delo pa sta relevantni njegovi diplomatski odpravi v Rusijo k moskovskemu velikemu knezu Vasiliju III. Ivanoviču (1505–1533). Njegovo prvo potovanje v Moskovsko veliko kneževino se je začelo novembra 1516 in je trajalo skoraj sedemnajst mesecev, torej do leta 1518. Namen te in naslednje odprave je bil umiriti odnose med Moskovsko in Litovsko kneževino, a prva odprava je bila pri tem neuspešna. Med odpravama je Herberstein deloval na Ogrskem in se je kot zastopnik nižjeavstrijskih stanov leta 1519, ko je Maksimiljan umrl, odpravil na dvor kralja in bodočega cesarja Karla V. (1519–1556). V naslednjih letih se je udeležil raznih kongresov in zborov, med drugim zbora v Wormsu leta 1521, kjer je bil prisoten tudi Martin Luther (1483–1546). Njegovo drugo potovanje na Poljsko in v Rusijo se je začelo leta 1526 in je trajalo dvaindvajset mesecev ter je bilo uspešno pri gojenju dobrih odnosov med poljskim kraljem, ki je bil tudi litovski veliki knez, in moskovskim velikim knezom.

Herbersteinove izkušnje na teh dveh odpravah so bile podlaga za stvaritev Moskovskih zapiskov. Njegovo delo vsebuje enciklopedični pregled moskovske družbe in kulture. Najprej govori o sami pisavi, torej cirilici, in o slovanskem jeziku. Sledi pregled ruske zgodovine, v katerem je črpal iz ruskih letopisov in kronik. Nekaj besed posveča tradicijam okoli moskovskega velikega kneza, predvsem ustoličevanju in vzgoji. Veliko poglavij je namenjenih ruski pravoslavni veri, njihovim obredom, načinu bogoslužja in praznikom. Poleg tega Herberstein opisuje tudi rusko gospodarstvo in trgovino. Delo vsebuje zemljepis Moskve in pokrajin, ki so podložne moskovskemu ve-

likemu knezu. Zadnja poglavja so namenjena samemu potopisu, v katerem poleg Rusije opisuje tudi druge pokrajine, skozi katere je potoval, tj. Litvo, Livonijo, Švedsko, dežele Tatarov, in vmes opisuje tudi Poljsko, ki sicer nima svojega poglavja.

V nagovoru Herberstein najprej napoveduje, o čem bo govoril, torej o ruskih deželah. Skozi delo uporablja imena *Ruthenia*, *Russia*, in *Moscovia* izmenljivo. Vse te besede se nanašajo na Moskovsko veliko kneževino, ki si je v 15. in 16. stoletju podredila preostale ruske kneževine, vključno z Novgorodom, ki je bil dolgo časa njen glavni nasprotnik na območju. *Ruthenia* in *Russia* sta se v latinščini že od 12. stoletja uporabljali za imenovanje ruskega prostora, toda z nastopom moskovskih velikih knezov kot »knezov vseh Rusov« v 15. stoletju je začela s časom prevladovati raba imen *Russia* ali *Moscovia*. Kot tudi Herberstein omenja, se je Rusija v njegovem času začela širiti po »skitskih deželah« oziroma po deželah tatarskih kaganatov proti jugu. Herberstein nato omenja relativno nepoznavanje ruskega prostora, ko pravi, da je avtorjem z njegovega prostora to področje slabo poznano in da se s tistim, kar je zapisano, pogosto ne more strinjati. Zaradi svojega znanja »slovanskega jezika« je bil zmožen sporazumevanja z lokalnim prebivalstvom in je tako lahko zbral veliko podatkov. Njegov status diplomata je odpiral vrata, ki so bila mnogim zaprta. Pravi, da je poleg lokalnih ljudi izpraševal tudi izobražence in zaupanja vredne ljudi. Črpal je tudi iz moskovskega zgodovinopisja. Omenja še, da je vedno iskal več pričevanj, da bi potrdil njihovo verodostojnost. Prav Herbersteinov dostop in njegova kritična narava sta Moskovske zapiske postavila kot glavni vir za Moskovsko kneževino v 16. stoletju.

Nekaj besed je treba posvetiti tudi številnim izdajam, ki so izšle še v času Herbersteinovega življenja. Prva izdaja Herbersteinovega dela je izšla leta 1549 na Dunaju v latinskem jeziku. Že naslednje leto je v Benetkah izšel Pedrazzanov italijanski prevod. Ker je bila prva latinska izdaja pomanjkljiva, je izšla nova izdaja s popravki v Baslu leta 1551. Za to izdajo so bili bakrorezi iz izvirnika pretvorjeni v lesoreze, saj je to znižalo stroške. Izdaja, ki je uporabljena za transkripcijo, je izšla leta 1556, prav tako v Baslu. Za to izdajo bi lahko rekli, da je izpopolnjena, saj vsebuje dodatne lesoreze. Med drugimi je ta izdaja hranjena tudi v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Sočasno je izšla še ena latinska izdaja v Antwerpnu, ki pa je bolj suhoparna, saj razen Herbersteinovega grba na naslovnici ne vsebuje slik. V Sloveniji je hranjena v Knjižnici Ivana Potrča na Ptuju. Prvi nemški prevod z naslovom *Moscouia der Hauptstat in Reissen*, ki je v glavnem avtorski prevod, je izšel leta 1557. V nemških izdajah je prisotnih več lesorezov, ki jih v latinskih izdajah ni.

Moskovske zapiske je v slovenščino leta 1951 prevedel in z opombami opremil Ludvik Modest Golia. Leta 2001 je delo ponovno izdala Slovenska matica, opremljeno s spremno besedo Vaska Simonitija.

Klemen Bergant

Objava

Herberstein, Žiga, *Rerum Moscouiticarum Commentarij Sigismundi Liberi Baronis in Herberstein, Neyperg, & Guettenhag* (Basel 1556), <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DO-C-NYO4X4JL> (8. september 2023).

Literatura

Herberstein, Žiga, *Moskovski zapiski* (Ljubljana 2001).

Horoškevič, Anna (ur.), *Žiga Herberstein (1486–1566) – Potomec znamenitega rodu iz slovenske Karantanije, vojščak, državnik, diplomat in mirotvorec v Moskovskih zapiskih odkril Rusijo v Evropi* (Bilje 2001).